

Cultura

Patrimoni

Si el Valira parlés (explicaria això)

Ludmilla Lacueva evoca en imatges els anys daurats de l'edifici que acollirà el Museu Carmen Thyssen Andorra

A. Luengo
ESCALDES-ENGORDANY

La d'aquí al costat és probablement una de les fotografies més antigues que es conserven de l'hotel Valira: ha de ser anterior al 1935, l'any que es va aixecar la Casa Fusilé, que encara no apareix a l'escena. Així que l'hotel Valira era nou de trinca: s'havia inaugurat el 24 d'octubre del 1933 i era una iniciativa dels monjos de Montserrat. Puig i Cadafalch va dibuixar un esbós del que hauria sigut un edifici encara més formidable, però el cert és que el projecte que finalment es va executar portava la firma del pare Celestí Gusi (Barcelona 1897-1978), autor també de la desapareguda pèrgola que completava les instal·lacions, a l'altre costat de Carlemany, així com de l'actual CAEE, on els monjos benedictins van obrir una escola.

El cas és que d'aquell hotel "dotat de tot el confort modern i d'un servei acurat" –així s'hi referia la crònica de la inauguració que es va publicar a la revista *El Cadí*– i que va prestar un honorable servei entre el 1933 i el 2000 només en queda avui la pell. La rehabilitació integral en què la propietat, Reig Patrimonia, es va embarcar fa tres cursos va comportar el buidatge total de l'edifici –tan sols se'n va conservar la façana– i, per tant, els set decennis de vida del Valira són avui història. Fum. Però una història formidable, que resumeix els anys daurats del sector i que repassem avui amb Ludmilla Lacueva, aquí en funcions d'historiadora –seu és *Els pioners de l'hoteleria andorrana*, la Bíblia sobre la matèria–, amb imatges inèdites procedents del seu arxiu personal i amb l'excusa de l'obertura al públic del Museu Carmen Thyssen Andorra. Divendres, ja ho saben.

Al llarg de set decennis s'hi van succeir quatre direccions: la família Bescompte, des de la inauguració fins al 1940; Josep Adserà i Maria Cubells, fins a mitjans del decenni; Francesa Reig, la més longeva al capdavant de l'establiment –s'hi va estar fins al 1985–, i finalment la cadena Hontansa, que va tancar la paradeta. Entre els hostes cèlebres que van desfilar pel Valira, el primer de

INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA

FONS ALSINA / ARXIU NACIONAL

COL·LECCIÓ LUDMILLA LACUEVA

LUDMILLA LACUEVA

LUDMILLA LACUEVA

LUDMILLA LACUEVA

El Valira, abans del 1935, en una de les fotografies més antigues de l'hotel que es conserven; un número de la guàrdia civil, amb la baioneta calada, davant de l'hotel, que el 1944 va servir de quarter general del destacament enviat per Franco; entrada de l'establiment, amb la porta d'arç oberta, l'ascensor al davant i el menjador, al fons; i tres fotografies fetes per Lacueva el 1999, l'any abans de tancar, amb un primer pla de l'ascensor, el més antic del país, el menjador parat i detall del mural de la cafeteria.

tots és el pintor Joaquim Mir, que va assistir a la inauguració; en la immediata postguerra espanyola va ser punt habitual de trobada dels exiliats, amb Pau Casals el primer de tots. Lacueva esmenta també el doctor Josep Trueta, el cantant Luis Mariano i, atenció, Maria Josep de Bèlgica, l'última reina d'Itàlia –i que va passar per aquí als primers 50, quan ja no ho era–, i és molt probable que també Kubala.

Era, en fi, un hotel de luxe; per això als anys 40 els Adserà van llogar el xef del Ritz de Barcelona, Joaquim Miralles, i el refinament el va portar fins a les últimes conseqüències Francesa Reig: els hostes es podien fer pujar l'àpat de campanya fins a Engolasters, a cavall d'una mula i amb cuiner inclòs; la vaixel·la duia gravat el logotip de l'establiment, i les cambreres de nit passaven cada vespre per les habitacions per obrir el llit, deixar-hi ben plegadeta la camisa de dormir i una presa de xocolata o flors com a obsequi, diu Lacueva. El sopar, d'etiqueta, era amenitzat per una orquestra de cinc músics que, si feia bo, durant el dia tocava a la pèrgola.

Tot tenia pedigrí, al Valira, des de les tovalloles fins als jocs de taula, la cristalleria (verda) i les cadires (de vímet). I també el mobiliari: l'hotel va instal·lar el primer ascensor del país, abans fins i tot que el Rosaleda (1943) i la casa Felipó (1948). Una relíquia venerable fabricada per la casa Ersce, Ascensores y Aplicaciones Industrials, de Barcelona, que es va socarrimar en l'incendi del 2000 i que la propietat ha restaurat, però que no tornarà al Valira: es trobava com és lògic a la planta baixa, i aquest és l'espai que avui ocupa la sala d'exposicions del Thyssen.

Tampoc no tornarà la porta principal, tallada en avet i amb motius orientals, que els últims temps –potser amb la reforma que el 1990 va practicar l'última gerència– es va reubicar a l'interior de l'establiment: també s'ha restaurat escrupolosament, però resulta que el nivell del carrer ha baixat i segons la propietat era inviable reaprofitar-la. Ni el mural amb escenes pintoresques –uns paquetaires per aquí, Radio Andorra per allà, i anar fent– que un hoste agraït va pintar als anys 50 a la cafeteria. Sobrevisqué, com les rajoles modernistes i els vitralls del menjador. No els trobaran al nou Thyssen, d'acord, però Lacueva n'ha compatit amb nosaltres les fotografies que en va fer l'any abans de la clausura. I de l'incendi. Just a temps.

Història

Banys de Sant Vicenç: crònica negra

Lluís Obiols localitza els hospitals de campanya que durant la Guerra Civil van operar a l'Alt Urgell

E.C. / J.A. / LL.O.

Redacció
ANDORRA LA VELLA

Segur que s'hi han fixat, en l'edifici abandonat i d'aspecte tètric, com sortit d'una novel·la de terror victoriana, que s'aixeca a l'N-260, al costat dels Banys de Sant Vicenç. Doncs la història que s'hi oculta confirma aquests funestos presagis. Avui ningú no ho diria, però resulta que es tracta del nou edifici amb què els propietaris dels Banys van ampliar l'establiment. Una mola de sis pisos i una quarantena d'habitacions, imponent per l'època i pel lloc. Tan imponent, que l'estiu del 1936 –acaba d'esclatar la Guerra Civil– va ser confiscada per l'exèrcit republicà i convertida en hospital de campanya. O de sang, com també se'n deia, i molt pròpiament.

El cas és que a partir del febrer del 1938, quan el front del Segre s'estabilitza, és aquí on anaven a espetegar els ferits procedents del Pallars. Sovint, després d'haver patit un autèntic calvari durant el trasllat: tres o quatre hores fins a la primera parada, a Sant Joan de l'Erm, i a sobre d'una llitera que duïen a peu un parell de sanitaris a qui no era estrany –diuen les cròniques– que els ferits els caiguessin daltabaix per les males condicions dels camins. A Sant Joan de l'Erm els feien una primera cura i els evacuaven cap a l'hospital de campanya: els Banys de Sant Vicenç, en aquest cas.

I que la cosa anava de debò ho demostren les xifres de baixes: al cementiri improvisat en unes rases just al davant dels Banys, en un paratge anomenat les Vinyes, hi van ser enterrats dos centenars de soldats republicans. Sabem fins i tot de què van morir alguns d'ells: ferides de guerra, febres tifoides, broncopneumònia, grip, meningisme tòxic i urèmia aguda. El 1962 se'n van exhumar les restes d'un centenar d'ells; tan sols se'n van identificar 21, i totes van ser traslladades, per cert, al Valle de los Caídos. Pertanyien a la 119a i a la 133a brigada mixta, a la 133a brigada, al X cos d'exèrcit, al 3r i al 27è batalló, i a la 24a divisió. Això, els que s'han pogut determinar. L'hospital dels Banys de Sant Vicenç va estar operatiu fins al 8 de febrer del 1939, quan hi arriben les tropes franquistes i el converteixen en caserna. Quan finalment en van marxar, els propietaris se'l van trobar en tan mal estat que van desistir de reobrir-lo. És clar que

La casa nova dels Banys de Sant Vicenç, que va servir com a hospital de campanya i on van morir dos centenars de soldats.

Les Monges, a la Seu, confiscat el 1936 i reconvertit en hospital del X cos d'exèrcit.

A la fossa dels Banys hi van ser inhumats prop de dos-cents soldats

També es van instal·lar hospitals de sang a Civís, Organyà i la Seu

tampoc hi devia ajudar el funest historial.

Doncs aquest és un dels dramàtics i molt desconeguts episodis que repassen els historiadors Eva Casassas, Jacint Altimiras i Lluís Obiols a *Apropament a la història dels hospitals de la Guerra Civil a l'Alt Urgell*, publicat a l'últim

número de *Gimbernat: revista d'història de la medicina i de les ciències*. A banda de la llista amb els noms dels 21 soldats republicans procedents de la fossa comuna dels Banys de Sant Vicenç avui al Valle de los Caídos, els autors han identificat un dels doctors que hi van servir: l'oftalmòleg barceloní Josep Casanovas, que al principi de la guerra va ser destinat a la clínica militar de Manresa i a qui l'agost del 1938 trobem en aquest sector del front. Aquest Casanovas formava part de l'equip mèdic –capità, tinent metge, dos practicants, un transfusor de sang i les infermeres– destinat a l'hospital.

El dels Banys de Sant Vicenç és, en fi, un dels sis que Obiols i companyia han localitzat a l'Alt Urgell. Poden semblar molts, però és que el X cos d'exèrcit i la 26a divisió tenien el quarter

general a la Seu, amb les forces desplegades per la zona de Sant Joan de l'Erm i l'objectiu de protegir l'Alt Urgell –i les centrals hidroelèctriques– de les tropes franquistes que el febrer del 1938 ja havien arribat al Pallars. L'hospital d'urgència que es va habilitar a Cal Gravador de Canturri per atendre els ferits de la batalla de les Pedres d'Auló, el maig del 1938, rivalitza en dramatisme amb el dels Banys de Sant Vicenç: a Cal Gravador encara s'hi conserva la gran taula de fusta d'avet on es dipositaven els ferits; els més greus eren evacuats als Banys de Sant Vicenç, però a Canturri també hi van deixar la pell una desena de soldats, enterrats en una fossa comuna –encara intacta– al lloc conegut com l'hort de la Font. També aquí els autors posen cognom als doctors que hi van servir: Joaquim Boadella i un tal Lorca.

La llista d'hospitals de campanya es completa amb el de la Basseta, a tocar de Sant Joan de l'Erm; el de Civís; el de les escoles d'Organyà, localitat durament castigada pels bombardeigs de l'1 i del 25 de desembre del 1938, que van causar una quarantena de morts, i els tres que han localitzat a la Seu –les Monges, Sant Agustí i un tercer assignat a les brigades internacionals i del qual es desconeix la ubicació. El doctor Àngel Latorre, el cirurgià Àngel Rierola i el practicant Amadeu Foz són alguns dels facultatius que hi van prestar servei.